

KS. GRZEGORZ SZUBTARSKI

ZMARTWYCHWSTANIE JAKO KLUCZ HERMENEUTYCZNY W RELEKTURZE SŁÓW I CZYNÓW JEZUSA CHRYSZTUSA

Zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa stanowi fundament chrześcijaństwa i centrum chrystologii. Teologowie, pisząc o roli tego wydarzenia, wskazują na jego wielowymiarowość (że jest ono iglicą życia i działania Jezusa, transformacją czasu w wieczność, rozwiązaniem problemu cierpienia i śmierci człowieka, naczelnym argumentem dla wiary chrześcijańskiej i poświadczeniem autentyczności całego posłannictwa mesjańskiego)¹. Jednakże J. Dupuis zauważa, że znaczenie zmartwychwstania „było dla nas często niedoceniane, jak gdyby dotyczyło tylko samego Jezusa: czyż nie było sprawiedliwe, aby otrzymał On od Boga swoją zapłatę za pracę dobrze wykonaną i doprowadzoną do końca w Jego śmierci? Jeśli chodzi o znaczenie, jakie zmartwychwstanie ma dla nas, to zostało ono często zredukowane do ostatecznego *okazania* ze strony Boga listów uwierzytelniających dla swego wysłannika”². Warto tymczasem zwrócić uwagę na jeszcze jeden istotny aspekt zmartwychwstania, mianowicie na to, jaki miało ono wpływ na swego rodzaju retrospektywne spojrzenie uczniów na wydarzenia przedpaschalne i ich relekturę. Owa reinterpretacja najczęściej jest wiązana z wydarzeniem pentekostalnym, tymczasem Ewangelie niejednokrotnie wskazują na to, iż to właśnie zmartwychwsta-

Ks. mgr lic. GRZEGORZ SZUBTARSKI – doktorant, Instytut Teologii Fundamentalnej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; adres do korespondencji: Al. Unii Lubelskiej 15, 20-950 Lublin; e-mail: gszubtarski@op.pl

¹ Cz. S. B a r t n i k. *Dogmatyka katolicka*. T. 1. Lublin: Wydawnictwo KUL 2000 s. 673-674.

² J. D u p u i s. *Wprowadzenie do chrystologii*. Kraków: WAM 1999 s. 72.

nie było pierwszym punktem odniesienia do odczytania na nowo tego, czego Jezus dokonał w okresie przedpaschalnym.

W niniejszym artykule zostanie podjęta kwestia, w jaki sposób zmartwychwstanie Jezusa wpłynęło na rozumienie przez Jego uczniów tego, czego dokonał On w trakcie swojego ziemskiego życia. Zagadnienie to stanowi także ważny argument uwiarygadniający w refleksji teologicznofundamentalnej, gdzie wszystkie argumenty powinny być odnoszone do Osoby Jezusa Chrystusa, Jego słów i czynów, a szczególnie Jego zmartwychwstania, gdyż dzięki temu uzyskują większą siłę motywacyjną³.

I. MYŚLENIE PRZED- I POPASCHALNE

Jezus w trakcie swojej działalności bardzo często spotykał się z niezrozumieniem lub wręcz z odrzuceniem. Te niezrozumienia słów i czynów Jezusa przez Jego uczniów (oraz Żydów) ukazuje zwłaszcza Ewangelia Janowa. Autor ukazuje jednocześnie przełom w owym rozumieniu, który dokonał się po zmartwychwstaniu Jezusa⁴. Ewangelista ten akcentuje, że już od początku publicznej działalności Jezusa (nie tylko taumaturgicznej) Jego postawa spotykała się z niezrozumieniem⁵. Pierwszym wydarzeniem, w kontekście którego Jezus spotyka się z niezrozumieniem, jest scena wypędzenia przekupniów ze świątyni (J 2, 13-22), a zwłaszcza wypowiedziane przez Jezusa słowa: „Zburzcie tę świątynię, a Ja w trzech dniach wzniosę ją na nowo” (J 2, 19). Żydzi zinterpretowali słowa Jezusa w sposób dosłowny, jako polecenie zburzenia materialnej świątyni w Jerozolimie. Odebrali to wręcz jako bluźnierstwo. Z pewnością podobnie byłoby również w odniesieniu do uczniów, gdyż

³ M. R u s e c k i, J. M a s t e j. *Uzasadnianie w teologii fundamentalnej*. „Roczniki Teologiczne” 57:2010 z. 9 s. 70. Por. J. M a s t e j. *Paschalny wymiar cudów Jezusa*. „Roczniki Teologiczne” 55:2008 z. 9 s. 48. Autor szczegółowo omawia kwestię cudów Jezusa w relacji do zmartwychwstania. Na ten temat zob. również: t e n ż e. *Rezurekcyjny charakter posłannictwa Jezusa Chrystusa*. „Roczniki Teologiczne” 54:2007 z. 9 s. 61-78.

⁴ Szczegółowo owe niezrozumienia w czwartej Ewangelii opisuje D. A. Carson. *Understanding Misunderstandings in the Fourth Gospel*. „Theologische Beiträge” 13:1982 s. 59-91. Autor analizuje różne przykłady nieporozumień wynikających z błędnego odczytania słów i czynów Jezusa opisanych na kartach czwartej Ewangelii, z czego wyprowadza następnie wnioski chrystologiczne.

⁵ Już w Prologu można odnaleźć wzmiankę, że Logos przyszedł do swoich, a swoi Go nie przyjęli (J 1, 11). W niniejszym artykule uwaga zostanie jednak skupiona na niezrozumieniu ze strony uczniów, ponieważ to w nich dokona się przełom po zmartwychwstaniu Jezusa.

w przypadku, gdyby Chrystus nie zmartwychwstał, także i oni tłumaczyliby sobie Jego słowa i czyny na różne, naturalne i ludzkie sposoby⁶. Dopiero zmartwychwstanie radykalnie zmieniło tę sytuację⁷. Wtedy bowiem uczniowie zrozumieli sens słów Jezusa, o czym świadczy komentarz ewangelisty: „Gdy więc zmartwychwstał, przypomnieli sobie uczniowie Jego, że to powiedział, i uwierzyli Pismu i słowu, które wyrzekł Jezus” (J 2, 22). Jest to spojrzenie uczniów już z perspektywy popaschalnej, kiedy to poprzez pryzmat śmierci i zmartwychwstania Jezusa w pełni odczytali znaczenie czynu oraz wypowiedzianych przez Niego przy tej okazji słów.

Przywołany komentarz ewangelisty w sposób jednoznaczny wskazuje na to, iż zmartwychwstanie Chrystusa stanowiło wydarzenie przełomowe i kluczowe w reinterpretacji tego, czego za swojego ziemskiego życia dokonał. Znajduje to dodatkowe potwierdzenie w konstrukcji gramatycznej przywołanego zdania, która jeszcze bardziej podkreśla rolę zmartwychwstania Jezusa w poprawnym zrozumieniu głoszonego przez Niego orędzia. Chodzi o formułę wprowadzającą do wersetu 2, 22: *chote un egerthe*. Trzeba w tym miejscu jednoznacznie stwierdzić, iż tłumaczenie tego zwrotu jako: „gdy więc zmartwychwstał”, wydaje się spłycać wewnętrzną dynamikę tego stwierdzenia oraz jego zasadnicze znaczenie. J. H. Thayer, wybitny znawca języka greckiego, uważa, iż pomimo to, że podstawowym znaczeniem wyrażenia *chote un* jest wprawdzie *gdy więc*, to jednak ma ono różne znaczenia w zależności od kontekstu, w którym występuje. Autor ten podaje różne możliwości tłumaczenia tego określenia (przywołując przy tym szereg biblijnych tekstów, które są egzemplifikacją różnorodności stosowania tej formuły). Jednakże osobne miejsce poświęca on zastosowaniu tego sformułowania właśnie w przywołanym powyżej fragmencie. Thayer uważa mianowicie, iż w odniesieniu do J 2, 22 wyrażenie to spełnia funkcję swoistego przeciwstawienia sobie czegoś, kontrastu. Dlatego też stwierdza, iż bardziej właściwym i oddającym poprawny sens tłumaczeniem tego zwrotu byłoby: „to odeszło w przeszłość, kiedy... (coś się wydarzyło)”⁸.

Przywołana propozycja rozumienia tego wyrażenia swoje potwierdzenie znajduje w innym fragmencie, w którym czwarty ewangelista również używa

⁶ Por. J. M a s t e j, M. R u s e c k i. *Zmartwychwstanie*. W: *Leksykon teologii fundamentalnej*. Red. M. Rusecki (red. naczelny), K. Kaucha, I. S. Ledwoń, J. Mastej. Kraków: Wydawnictwo M 2002 s. 1367.

⁷ H. S e w e r y n i a k. *Świadectwo i sens. Teologia fundamentalna*. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy 2001 s. 125.

⁸ J. H. T h a y e r. *oun*. W: *Thayer's Greek Lexicon*. Cyt. za: BibleWorks 6.

tej formuły, w J 19, 6. 8, kiedy to przedstawiony jest proces Jezusa przed Piłatem (J 19, 4-16). Piłat początkowo próbował odeprzeć zarzuty, jakie Żydzi formułowali przeciw Jezusowi. Podkreśla to w swoich słowach skierowanych do tłumu w J 19, 4: „Oto wyprowadzam Go do was na zewnątrz, abyście poznali, że ja nie znajduję w Nim żadnej winy”. Następnie zostaje ukazana reakcja Żydów na te słowa: „Gdy Go ujrzeni [*chote un eidon*] arcykapłani i słudzy, zawołali: Ukrzyżuj! Ukrzyżuj!” (J 19, 6). Następnie ewangelista ukazuje reakcję Piłata na te słowa, w której ponownie pojawia się przywołana formuła wprowadzająca: „Gdy [*chote un*] Piłat usłyszał te słowa, uląkł się jeszcze bardziej” (J 19, 8). Widać wyraźnie, iż formuła *chote un* ukazuje pewne przeciwstawienie sobie dwóch różnych zachowań. Piłat wydał wyrok skazujący Jezusa niejako wbrew swojej woli. Był on wprawdzie człowiekiem twardym i raczej wrogo ustosunkowanym do Żydów, jednak ostatecznie uległ ich naciskom⁹.

Powyższe spostrzeżenia pozwalają w sposób jednoznaczny stwierdzić, iż zastosowanie zwrotu *chote un* oznacza ukazanie pewnej zmiany, przełomu w sposobie myślenia i zachowania. Jednocześnie dzięki temu bardziej wyraźna staje się swoista wewnętrzna dynamika poszczególnych wydarzeń, które składały się na proces Jezusa opisany przez czwartego ewangelistę, gdzie bardzo widoczne jest tu ścieranie się ze sobą poglądów Piłata i Żydów, ich wzajemna konfrontacja.

Co prawda egzegeza biblijna nie jest celem tego opracowania, niemniej powyższa analiza zastosowania formuły *chote un* została przeprowadzona celowo, gdyż rzuca ona wiele światła na temat będący przedmiotem niniejszego opracowania. W świetle analizy należy więc stwierdzić, iż tłumaczenie zwrotu *chote un* w J 2, 22 jako: „gdy więc [zmartwychwstał]”, nie oddaje w pełni jego zasadniczego znaczenia. Orędzie zawarte w tym zdaniu wskazuje bowiem na kontrast, rzeczywistą zmianę myślenia uczniów, która dokonała się po zmartwychwstaniu Jezusa. Ich interpretacja czynu Jezusa w świątyni uległa całkowitej metamorfozie, kiedy w refleksji popaschalnej odczytali to wydarzenie w całkowicie nowym świetle.

Warto ponadto zauważyć, iż w przeprowadzonych powyżej analizach znacznie wyraźniej jawi się jedność przedpaschalnego Jezusa z popaschalnym Chrystusem.

⁹ I. S. L e d w o ń. *Krzyż. Historyczność*. W: *Leksykon* s. 704. Autor uważa ten fakt za przesłankę wzmacniającą historyczność opisu sceny przesłuchania Jezusa przed Piłatem, wbrew niektórym opiniom o tendencyjności tego opisu. Podobnie niechęć Piłata do Żydów określa R. Laurentin. *Prawdziwe życie Jezusa Chrystusa*. Tł. T. Jania. Kraków: Wydawnictwo M 1999 s. 278-379.

To, co ziemski Jezus uczynił, nie było bowiem jakimś mniej istotnym wstępem do właściwej części – jak twierdził Bultmann – lecz w sposób istotny przynależny do przepowiadania i jest przedmiotem wiary w Chrystusa¹⁰.

II. NIEZROZUMIENIE PRZEZ UCZNIÓW STAUROLOGICZNO-REZUREKCYJNEJ ŚWIADOMOŚCI JEZUSA

Kontynuując analizę rozpoczętą w poprzednim punkcie warto zaznaczyć, iż podobne niezrozumienia ze strony uczniów miały miejsce szczególnie w momentach, gdy Jezus mówił o czekającej Go męce i śmierci krzyżowej. Należy przy tym zaznaczyć, iż nie tylko słowa Jezusa, ale także Jego postawy wyraźnie wskazywały na to, „iż pojmował On swoją śmierć jako wydarzenie zbawcze, a więc będące wymiarem nadzwyczajnej tożsamości Jego osoby”¹¹. Jest to bardzo ważne stwierdzenie, ponieważ „ten, kto trzeźwo idzie naprzeciw śmierci, ma własny pogląd na swe życie i śmierć”¹². Dlatego też świadomość Jezusa o czekającej Go śmierci krzyżowej i zmartwychwstaniu w istotny sposób rzutowała na czynione przez Niego znaki i wypowiedane słowa, co często spotykało się z niezrozumieniem ze strony Jego uczniów.

Świadomość staurologiczno-rezurekcyjna Jezusa była przez Niego wyrażana przy różnych okazjach, a szczególnie na tle Jego polemik z Żydami¹³. Jezus bowiem doskonale zdawał sobie sprawę z tego, iż występując na przykład z nową interpretacją Prawa, sprowadza na siebie nienawiść starszyny żydowskiej i ich dążenie do zabicia Go. Na kartach czwartej Ewangelii bardzo znamienne dla analizowanego tematu są słowa Jezusa, w których posługuje się metaforą pasterza i owiec. Mówi o sobie następująco: „Ja jestem dobrym pasterzem i życie moje oddaję za owce. [...] Dlatego miłuję Mnie Ojciec, bo Ja życie moje oddaję, aby je potem znów odzyskać. [...] Mam moc je oddać i mam moc je znów odzyskać” (10, 14-17).

¹⁰ A. N a p i ó r k o w s k i. *Jezus Chrystus objawiony i objawiający. Chrystologia fundamentalna*. Kraków: WAM 2008 s. 154.

¹¹ H. S e w e r y n i a k. *Tajemnica Jezusa*. Warszawa: Biblioteka „Więzi” 2001 s. 325.

¹² H. W a l d e n f e l s. *O Bogu, Jezusie Chrystusie i Kościele dzisiaj. Teologia fundamentalna w kontekście czasów obecnych*. Katowice: Księgarnia św. Jacka 1993 s. 255.

¹³ Na temat konfliktu nauczania Jezusa z żydowskimi oczekiwaniami wobec Mesjasza zob.: M. J. W e a v e r. *Introduction to Christianity*. Belmont, CA: Wadsworth Publishing Co. 1990 s. 30-35. Autorka przeprowadza interesującą analizę judaizmu czasów Jezusa i ukazuje go jako religię bardzo złożoną, która nie miała ujednoczonej doktryny, oraz wskazuje na źródła nieporozumień pomiędzy Jezusem a Żydami.

Warto przy tym zaznaczyć, iż Ewangelie kilkakrotnie przytaczają bardzo wyraźne wypowiedzi Jezusa świadczące o tym, iż miał On świadomość czekającego Go zmartwychwstania. Jedną z takich wypowiedzi można odnaleźć u Mateusza, kiedy w kontekście rozmowy z uczniami w okolicach Cezarei Filipowej ewangelista stwierdza: „Odtąd zaczął Jezus wskazywać swoim uczniom na to, że musi iść do Jerozolimy i wiele cierpieć od starszych i arcykapłanów, i uczonych w Piśmie; że będzie zabity i trzeciego dnia zmartwychwstanie” (Mt 16, 21). Widoczne jest w tej scenie wyraźnie niezrozumienie ze strony uczniów, któremu niejako w ich imieniu dał wyraz Piotr, mówiąc: „Panie, niech Cię Bóg broni! Nie przyjdzie to nigdy na Ciebie” (Mt 16, 22). Podobnie brzmiące zapowiedzi wzmiankują również Mk 8, 31-33 i Łk 9, 22. Szczególnie interesujący w analizowanym kontekście jest drugi z wymienionych fragmentów (Łk 9, 22), gdzie można zauważyć podobny schemat: słowa Jezusa mówiące o Jego zmartwychwstaniu („Syn Człowieczy musi wiele wycierpieć: będzie odrzucony przez starszyznę, arcykapłanów i uczonych w Piśmie; będzie zabity, a trzeciego dnia zmartwychwstanie” – Łk 9, 22) oraz ponowne niezrozumienie tych słów przez uczniów („Lecz oni nie rozumieli tego powiedzenia; było ono zakryte przed nimi, tak że go nie pojęli, a bali się zapytać Go o nie” – Łk 9, 45)¹⁴.

Warto przy tym zaznaczyć, iż również czwarty ewangelista wielokrotnie ukazuje brak zrozumienia słów i gestów Jezusa przez świadków tych wydarzeń, lecz jednocześnie zaznacza przy tym, iż zostały one właściwie odczytane dopiero przez pryzmat zmartwychwstania Jezusa. Takim właśnie wydarzeniem, w kontekście którego Jezus oznajmia uczniom, iż jeszcze nie rozumieją jego sensu, lecz przyjdzie czas, gdy to zrozumienie nastąpi, jest scena umycia uczniom nóg w Wieczerniku. Szczególnie wymowna jest reakcja Piotra, który wyraża zdecydowany sprzeciw wobec tej czynności Jezusa w słowach: „Panie, Ty chcesz mi umyć nogi”? (J 13, 6). W odpowiedzi na to Jezus zaś stwierdza: „Tego, co Ja czynię, ty teraz nie rozumiesz, ale później [*meta tauta*] będziesz to wiedział” (13, 7). Jezus w swojej odpowiedzi na sprzeciw Piotra w sposób wyraźny stwierdza, iż przyjdzie czas, kiedy Piotr zrozumie uczyniony przez Niego gest. To zrozumienie dokona się dopiero przez pryzmat krzy-

¹⁴ Szersze omówienie staurologiczno-rezurekcyjnej świadomości Jezusa, poprzedzone szczegółową analizą danych biblijnych mówiących na ten temat, zob.: M. R u s e c k i. *Pan zmartwychwstał i żyje. Zarys teologii rezurekcyjnej*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 2006 s. 68-85. Autor stwierdza, iż właśnie spory z Żydami stały się zasadniczą kanwą ujawniania przez Jezusa świadomości staurologicznej i rezurekcyjnej (tamże s. 73). Zob. również: A. N a p i ó r k o w s k i. *Krzyż. Staurologiczna świadomość Jezusa*. W: *Leksykon* s. 711-715.

ża, grobu i zmartwychwstania Jezusa, kiedy to uczniowie spojrzą na to wydarzenie z innej perspektywy¹⁵. Również w kontekście tego wydarzenia Jezus zwraca się do Piotra: „Dokąd Ja idę, ty teraz za Mną pójść nie możesz, ale później pójdziesz” (J 13, 36). Także i w tym miejscu pojawia się wyraźna opozycja tego, co teraz, do tego, co później, podobnie jak w przypadku innych wypowiedzi Jezusa (J 7, 33 n.; 8, 14; 10, 14-17)¹⁶.

III. „PRZYPOMNIENIE” JAKO POPASCHALNA REINTERPRETACJA

Przełom w myśleniu uczniów dokonał się dopiero po zmartwychwstaniu Jezusa, kiedy to rozpoczął się proces „przypominania” słów i czynów Jezusa. Egzemplifikuje to chociażby wydarzenie związane z niewiastami, które przyszły do grobu namaścić ciało Jezusa olejami (Łk 24, 1-8). Kiedy widząc, iż ciała Jezusa nie ma w grobie, stanęły one bezradne (w. 4) i przestraszone (w. 5). Wówczas nagle stanęło przed nimi dwóch mężczyzn w lśniących szatach (w. 4b), którzy powiedzieli do nich: „Nie ma Go tutaj; zmartwychwstał. Przypomnijcie sobie, jak wam mówił, będąc jeszcze w Galilei: «Syn Człowieczy musi być wydany w ręce grzeszników i ukrzyżowany, lecz trzeciego dnia zmartwychwstać». Wtedy przypomniały sobie Jego słowa i wróciły od grobu, oznajmiły to wszystko Jedenastu i wszystkim pozostałym” (w. 6-9)¹⁷. Powyższa scena bardzo wyraźnie wydaje się wskazywać, na czym polegało owo „przypomnienie”: nie tyle na intelektualnym przywołaniu z pamięci pewnych wydarzeń, ile na odczytaniu ich w całkowicie nowym świetle. Potwierdza to dodatkowo fakt, iż powyższy tekst ukazuje swoistą metamorfozę, która dokonała się u niewiast jako skutek przypomnienia: stan

¹⁵ W ten sposób werset ten interpretuje U. Schnelle. *Die Tempelreinigung und die christologie des Johannesevangeliums*. „New Testament Studies” 42:1996 s. 362 („Auch für das leere Grab sind Kreuz und Auferstehung die Verstehensbedingungen”).

¹⁶ Szerzej Janową perykopę o umyciu uczniom nóg oraz zrozumieniu tego gestu przez przyzmat śmierci i zmartwychwstania Jezusa omawia R. J. Bauckham. *Did Jesus Wash His Disciples' Feet? W: Authenticating the activities of Jesus*. Red. B. Chilton, C. A. Evans. Boston: Brill Academic Publishers 2002 s. 411-430. Autor analizuje to wydarzenie na dwóch płaszczyznach znaczeniowych: dosłownej i symbolicznej, oraz wskazuje kierunki interpretacji tego wydarzenia w świetle zmartwychwstania Jezusa (tamże s. 414-418).

¹⁷ Należy podkreślić, iż sam pusty grób był niewystarczający, aby wzbudzić w niewiastach wiarę w zmartwychwstanie Jezusa. Towarzyszyło temu orędzie aniołów, a wraz z nim nadprzyrodzona łaska. Wszystkie te elementy powinny być brane pod uwagę łącznie, aby pusty grób traktować jako znak zmartwychwstania. Por. M. R u s e c k i. *Pusty grób i chrystofanie znakami zmartwychwstania. Aspekt metodologiczny*. „Resovia Sacra” 6:1999 s. 35-36.

bezradności i lęku (w. 4 n.) przestał im towarzyszyć, o nic więcej nie pytały owych mężczyzn, lecz szybko pobiegły do pozostałych apostołów, by obwieścić im tę nowinę (w. 9). Podobną metamorfozę w myśleniu uczniów można zauważyć w scenie opisującej ich wędrówkę do Emaus – początkowo niepewnych, dyskutujących ze sobą (Łk 24, 14-28), których spotkanie ze Zmartwychwstałym całkowicie przemieniło, oddaliło lęk i uświadomiło im ich misyjne posłannictwo (w. 33-35)¹⁸.

Warto zaznaczyć w tym miejscu, iż rozpoczęcie misyjnej działalności przez uczniów Jezusa po Jego zmartwychwstaniu jest czynnikiem uwiarygadniającym realność tego wydarzenia oraz jego roli. Słynny filozof epoki oświecenia, Lessing, uważa zmartwychwstanie Jezusa za wydarzenie, któremu trudno odmówić historyczności. Stwierdza jednak, iż fakt ten nie wymaga od człowieka podjęcia żadnych szczególnych działań, które mogłyby być określone mianem chrześcijańskich¹⁹. Działalność misyjna uczniów Jezusa jest dowodem niesłuszności tego twierdzenia. Początkowo byli oni przestraszeni i ukrywali się. Poprzez spotkanie ze Zmartwychwstałym dokonało się niejako ich „nowe stworzenie”, dzięki czemu mogli być od teraz Jego świadkami wobec świata²⁰. Jest to więc podstawowe doświadczenie, które na nowo umacnia i wspiera zniechęconych i rozproszonych uczniów. Dzięki temu wspólnota uczniów konstituuje się na nowo jako wspólnota wyznania i świadectwa, wspólnota przepowiadania i misji²¹.

W Ewangelii Janowej analogiczny motyw „przypomnienia” jako popaschalnej relektury można zauważyć, poza wspomnianym już werselem J 2, 22, również w kontekście uroczystego wjazdu Jezusa do Jerozolimy (12, 12-15). Po tym, jak tłum tytułował Go królem izraelskim (w. 13), ewangelista w następujący sposób opisuje reakcję uczniów: „Z początku Jego uczniowie tego nie zrozumieli. Ale gdy Jezus został uwielbiony, wówczas przypomnieli

¹⁸ Por. G. G h i b e r t i. *La Risurrezione di Gesù nella problematica attuale*. W: *Problemi e prospettive di teologia fondamentale*. Red. R. Latourelle, G. O'Collins. Brescia: Queriniana 1982 s. 309-310. Na temat motywacyjnej roli zmartwychwstania Jezusa zob.: T. D o l a. *Pojęcie zmartwychwstania Jezusa Chrystusa*. „Resovia Sacra” 6:1999 s. 24-26.

¹⁹ Por. G. L e s s i n g. *Lessing's Theological Writings*. Wybór G. Lessing. Tł. Ch. Chadwick. Stanford, CA: Stanford University Press 1957 s. 54-55. Cyt. za: W. D y r n e s s. *Apologetyka chrześcijańska*. Katowice: Wydawnictwo Areopag 1995 s. 61-62.

²⁰ Por. Z. K r z y s z o w s k i. *Zmartwychwstanie a eklezjogeneza*. „Resovia Sacra” 6:1999 s. 56.

²¹ A. N a p i ó r k o w s k i. *Bosko-ludzka wspólnota. Podstawy katolickiej eklezjologii integralnej*. Kraków: WAM 2010 s. 113-115. Zob. również: W a l d e n f e l s. *O Bogu* s. 282-283.

sobie, że to o Nim było napisane i że tak Mu uczynili” (12, 16). Interesujące jest, iż zdanie to wydaje się bardzo bliskie stwierdzeniu z J 2, 22, gdzie również mocno uwypuklony jest motyw „przypomnienia”, które dokonało się w kontekście popaschalnym, które należy utożsamiać z wiarą. Tak więc dopiero po zmartwychwstaniu Jezusa Jego uczniowie w pełni uwierzyli w Niego i w popaschalnym świetle dokonali reinterpretacji wszystkiego, czego dokonał podczas swojego ziemskiego życia. Rodzi się wtedy pierwotna teologia zmartwychwstania, w świetle której odczytuje się Pisma i pojmuje Boży plan zbawienia²². Można powiedzieć, że zmartwychwstanie retrospektywnie rozświetliło całe życie Jezusa²³. W nieco poetycki, jednakże bardzo głęboki sposób opisuje to wydarzenie jeden z egzegetów, który analizując werset J 2, 22 stwierdza, iż uczniowie nie rozumieli znaczenia gestu Jezusa aż do momentu, kiedy w świetle poranka trzeciego dnia zrozumieli sens tego znaku²⁴.

IV. ROLA PARAKLETA W RELEKTURZE WYDARZEŃ ZBAWCZYCH

W poprzednich punktach zostały przywołane ewangelijne sceny egzemplifikujące zrozumienie przez uczniów wydarzeń z życia Jezusa przez pryzmat Jego zmartwychwstania. W tym miejscu należy postawić niezwykle istotne pytanie, które stanowi zasadniczy klucz w analizie problemu, będącego przedmiotem badań przeprowadzonych w niniejszym artykule: w jaki sposób dokonało się owo „przypomnienie i reinterpretacja”? Czy były one po prostu naturalnym skutkiem wydarzenia zmartwychwstania Jezusa? Innymi słowy, czy były one czymś, co dokonało się samoistnie, natychmiast, w sposób automatyczny? Jest to bardzo ważne pytanie, gdyż dopiero właściwa odpowiedź na nie pozwoli zrozumieć najgłębszy sens i istotę tego, co często określa się jako refleksja popaschalna.

Wydaje się, iż odpowiedzi na postawione powyżej pytanie należy szukać w J 16, gdzie Jezus wygłasza do swoich uczniów mowę pożegnalną, w której

²² H. S e w e r y n i a k. *Apologia pokolenia JP II*. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy 2006 s. 237.

²³ M. R u s e c k i. *Pusty grób i chrystofanie*. „Resovia Sacra” 6:1999 s. 30; t e n z e. *Traktat o Objawieniu*. Kraków: Wydawnictwo Księży Sercanów 2007 s. 348.

²⁴ Takiego poetyckiego sformułowania używa w swoim komentarzu do czwartej Ewangelii C. F. Molla. *Le Quatrième Evangile*. Genève: Éditions Labor et fides 1977 s. 48: „[...] jus-qu’au moment où à la lumière du matin du troisième jour ils saisirent le sens de ce signe”. Podobnie określa to zjawisko H. Witczyk. *Hermeneutyka biblijna*. W: *Leksykon* s. 463: „Światło zmartwychwstania rozjaśnia niejasne dotychczas teksty”.

mówi im o skutkach swojego odejścia z tego świata. Szczególnie istotne są tu zwłaszcza w. 16-23. Na początku przywołanego fragmentu Jezus oznajmia uczniom swoje bliskie odejście, lecz równocześnie zapewnia ich o ich ponownym spotkaniu w niedalekiej przyszłości: „Jeszcze chwila, a nie będziecie Mnie oglądać, i znowu chwila, a ujrzycie Mnie” (J 16, 16). Uczniowie nie rozumieli znaczenia tych słów, na co wskazują ich słowa: „Co znaczy ta chwila, o której mówi? Nie rozumiemy tego, co mówi” (w. 18). Jezus wprawdzie nie udziela odpowiedzi na to pytanie wprost, lecz zapowiada im, że przyjdzie czas, kiedy to zrozumieją: „Wy teraz doznajecie smutku. Znowu jednak was zobaczę, i rozraduje się serce wasze, a radości waszej nikt wam nie zdoła odebrać. W owym zaś dniu o nic Mnie nie będziecie pytać” (w. 16, 22-23a)²⁵. Szczególnie ważne wydaje się zdanie wypowiedziane przez Jezusa na końcu: „W owym zaś dniu o nic Mnie nie będziecie pytać”. Uczniowie o nic już nie będą musieli pytać Jezusa, gdyż nie będą tego potrzebowali. Dlaczego? Odpowiedź na to pytanie może być dwojaka: albo uczniowie będą posiadać już jakieś pełne poznanie, albo też kto inny niż Jezus będzie adresatem ich pytań.

Światło na ten problem rzucają dalsze słowa Jezusa: „Gdy zaś przyjdzie On, Duch Prawdy, doprowadzi was do całej prawdy. Bo nie będzie mówił od siebie, ale powie wszystko, cokolwiek usłyszy, i oznajmi wam rzeczy przyszłe” (16, 13). Jest to bardzo istotne stwierdzenie, gdyż Jezus w sposób jednoznaczny oznajmia w nim, iż pierwszorzędym sprawcą owego *przypomnienia*, które dokona się po Jego zmartwychwstaniu, będzie Duch Prawdy. To z Jego pomocą owa releksja będzie w ogóle możliwa. Nie dokona się więc ona w sposób automatyczny, samorzutny, lecz będzie wymagała od uczniów wysiłku podjęcia współpracy z Duchem Prawdy. W pewnym sensie dokonało się wtedy dla uczniów nowe Objawienie²⁶. Tym bardziej wyraźna staje się prawda, iż anamneza w znaczeniu teologicznym to nie tylko wspomnianie o wydarzeniach przeszłych, co też oczywiście występuje, ale przede wszystkim aktualizacja tychże wydarzeń²⁷.

Powyższe spostrzeżenie znajduje swoje potwierdzenie i doprecyzowanie w obietnicy Jezusa o przyjściu Parakleta, którą wyraża w J 14, 26: „A Pocie-

²⁵ Są tu wyraźnie opisane dwa stany ducha uczniów – smutek, który przemieni się w radość. Szerzej ów stan smutku uczniów po ukrzyżowaniu Jezusa oraz jego metamorfozę w radość po zmartwychwstaniu opisuje J. Kulisz. *Wprowadzenie do teologii fundamentalnej*. Kraków: WAM 1995 s. 174-180. Autor ukazując tę przemianę stanu ducha uczniów jako element uwiarygadniający realność wydarzenia zmartwychwstania.

²⁶ Takiego sformułowania używa Napiórkowski. *Bosko-ludzka wspólnota* s. 119.

²⁷ R u s e c k i. *Traktat* s. 561.

szyciel [*parakletos*], Duch Święty, którego Ojciec pośle w moim imieniu, On was wszystkiego nauczy [*didaksei panta*] i przypomni wam wszystko [*kai hypomnesei hymas panta*], co Ja wam powiedziałem”. Już przy pierwszej lekturze tego wersetu nietrudno dostrzec bardzo wyraźną zbieżność pomiędzy nim a „przypomnieniem”, o którym ewangelista mówi w kontekście wypędzenia przekupniów ze świątyni. Elementem łączącym te dwa wydarzenia jest bardzo wyraźny w obydwu tych perykopach motyw „przypominania”. Należy tę czynność rozumieć w aspekcie teologicznym, oznacza ona dostrzeżenie pogłębionego (a zwłaszcza mesjańskiego) sensu różnych wydarzeń z życia Jezusa, który wcześniej był niedostrzegalny²⁸. Co więcej, ta anamneza ma na celu zbawczą interpretację i releksję wydarzeń przedpaschalnych²⁹. Innymi słowy, pierwszą i podstawową rolą Parakleta będzie budzenie wiary w Jezusa jako Mesjasza (J 20, 31). Nie przyniesie On nowego Objawienia, lecz będzie aktualizował orędzie zbawcze Jezusa. Dlatego też wybitny egzegeta O. Betz proponuje, by czasownik *hypomnesei* z J 14, 26 w odniesieniu do Parakleta interpretować nie tyle jako „przypomni”, ile jako „objawi”³⁰.

Właśnie z tego powodu Paraklet jest nazwany Duchem Prawdy (*to pneuma tes aletheias* – J 14, 17; 15, 26; 16, 13), gdyż w swojej interpretacji w pełni wydobywa przed uczniami prawdę o Jezusie. Co więcej, nie tylko pomaga uczniom ją zrozumieć, lecz sprawia, że mogą oni te zbawcze treści zinterioryzować³¹. To właśnie On czyni zrozumiałymi słowa Jezusa, wcześniej dla wszystkich enigmatyczne, i sprawia, że stają się one możliwe do „zniesienia”, co podkreśla Jezus w 16, 12: „Jeszcze wiele mam wam do powiedzenia, ale teraz jeszcze znieść nie możecie”.

Należy jednakże w tym miejscu podkreślić, iż objawieniowe działanie Parakleta nie ogranicza się jedynie do ukazywania uczniom pogłębionego znaczenia orędzia tego, co Jezus powiedział i uczynił podczas swojego ziem-

²⁸ Taką interpretację tego terminu w czwartej Ewangelii proponuje O. Michel. *mimnoskoma*. W: *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. Red. G. Kittel, G. Friedrich. T. 5. Stuttgart 1954 s. 681.

²⁹ R u s e c k i. *Pan Zmartwychwstał* s. 213.

³⁰ Powyższą propozycję wysuwa w swoim bardzo interesującym opracowaniu O. Betz. *Der Paraklet. Fürsprecher im häretischen Spätjudentum im Johannes-Evangelium und in Neue gefundenen gnostischen Schriften*. Leiden-Köln: Hardcover 1963 s. 184. Ponadto w centralnej części pracy (s. 176-214) autor szczegółowo analizuje poszczególne czynności Parakleta przedstawione na kartach czwartej Ewangelii oraz ukazuje ich szczególną rolę w odniesieniu do zmartwychwstania Jezusa.

³¹ Takiego określenia używa L. Bouyer. *Duch Święty Pocieszyciel. Duch Święty i życie w łasce*. Kraków: Wydawnictwo M 2000 s. 126.

skiego życia. Warto zwrócić uwagę na obietnicę Jezusa z J 14, 16, gdzie wyraźnie mówi On o „innym Paraklecie” (*allon parakleton*). Dlatego też należy stwierdzić, iż działanie Parakleta będzie w swojej istocie przedłużeniem objawicielskiej działalności Jezusa³², o czym świadczyć może chociażby fakt, iż zarówno działanie Jezusa, jak i działanie Ducha ewangelista określa tym samym czasownikiem *lalein* (por. 15, 22; 16, 13)³³.

*

Przeprowadzona analiza miała na celu uzasadnienie, jak wielką rolę spełniało zmartwychwstanie Jezusa w rozumieniu przez uczniów orędzia, które głosił podczas swojego ziemskiego życia. Jak wykazano, owo „przypomnienie” wszystkiego, co czynił i nauczał Jezus, nie było czymś automatycznym, co dokonało się natychmiast po zmartwychwstaniu. Jest to bardzo istotne spostrzeżenie, gdyż broni przed swoistym „magicznym” rozumieniem zmartwychwstania Jezusa jako wydarzenia, po którym natychmiast otworzyły się uczniom oczy, a Duch Święty byłby jedynie pewnym „uzupełnieniem”, „dodatkiem” do zbawczego dzieła Jezusa. Tymczasem, w świetle biblijnego orędzia, Paraklet jest pierwszorzędnym Interpretatorem wszystkiego, co stało się udziałem Jezusa w trakcie Jego ziemskiej działalności.

Dokonana analiza wykazała, że zmartwychwstanie Jezusa stanowiło swoisty klucz hermeneutyczny, który umożliwił uczniom na nowo odczytać Jego słowa i czyny. Dlatego też – jak wspomniano we wstępie – owa retrospektywna funkcja zmartwychwstania Jezusa ma ważne znaczenie w teologii fundamentalnej, gdyż uwiarygadnia historiozbawczy sens tego wydarzenia. Całkowita zmiana w postawie i myśleniu uczniów jest wyraźnym dowodem realności faktu zmartwychwstania Jezusa, który nadaje sens Jego ziemskiej działalności.

Rezurekcja Jezusa pełni niezwykle ważną funkcję w interpretacji Jego działalności taumatycznej. Przedpaschalne cuda Jezusa stają się bowiem zrozumiałe dopiero z perspektywy rezurekcji. To właśnie wydarzenia paschal-

³² R. Laurentin stwierdza, że „według Jana ostatnim aktem Chrystusa było «przekazanie pałeczki» «innemu Parakletowi», by aktualizował On Zbawienie, niejako zawieszony, przez dzieła większe niż Jego własne” (*Nieznany Duch Święty. Odkrywanie Jego doświadczenia i Jego Osoby*. Kraków: Znak 1998 s. 394).

³³ Tę rolę Parakleta akcentuje H. Witczyk. *Paraklet Duchem Nowego Przymierza (J 14, 15-17)*. „Roczniki Teologiczne” 46:1999 z. 1 s. 88. Ponadto G. L. Müller stwierdza, iż „dokonane przez Ojca dzieło wskrzeszenia stanowi wręcz gwarancję tożsamości przedpaschalnego Jezusa i paschalnego Chrystusa” (*Podręcznik teologii dogmatycznej. Chrystologia – nauka o Jezusie Chrystusie*. Kraków: Wydawnictwo M 1998 s. 231).

ne stały się podstawą interpretacji cudów. To właśnie dzięki rezurekcji cuda Jezusa otrzymały skuteczność soteryczną i siłę motywacyjną. Dzięki temu o wiele bardziej zrozumiałe stają się słowa św. Pawła, który pisał: „Jeśli Chrystus nie zmartwychwstał, próżna jest nasza wiara” (1 Kor 15, 14).

BIBLIOGRAFIA

- B a r t n i k Cz. S.: Dogmatyka katolicka. T. 1. Lublin: Wydawnictwo KUL 2000.
- B a u c k h a m R. J.: Did Jesus Wash His Disciples' Feet? W: *Authenticating the activities of Jesus*. Red. B. Chilton, C. A. Evans. Boston: Brill Academic Publishers 2002 s. 411-430.
- B e t z O.: *Der Paraklet. Fürsprecher im häretischen Spätjudentum im Johannes-Evangelium und in Neue gefundenen gnostischen Schriften*. Leiden-Köln: Hardcover 1963.
- B o u y e r L.: *Duch Święty Pocieszyciel. Duch Święty i życie w łasce*. Kraków: Wydawnictwo M 2000.
- C a r s o n D. A.: Understanding Misunderstandings in the Fourth Gospel. „*Theologische Beiträge*” 13:1982 s. 59-91.
- D o l a T.: Pojęcie zmartwychwstania Jezusa Chrystusa. „*Resovia Sacra*” 6:1999 s. 15-26.
- D u p u i s J.: *Wprowadzenie do chrystologii*. Kraków: WAM 1999.
- D y r n e s s W.: *Apologetyka chrześcijańska*. Katowice: Wydawnictwo Areopag 1995.
- G h i b e r t i G.: *La Risurrezione di Gesù nella problematica attuale*. W: *Problemi e prospettive di teologia fondamentale*. Red. R. Latourelle, G. O'Collins. Brescia: Queriniana 1982 s. 213-316.
- K r z y s z o w s k i Z.: Zmartwychwstanie a eklezjogeneza. „*Resovia Sacra*” 6:1999 s. 55-80.
- K u l i s z J.: *Wprowadzenie do teologii fundamentalnej*. Kraków: WAM 1995.
- L a u r e n t i n R.: *Nieznany Duch Święty. Odkrywanie Jego doświadczenia i Jego Osoby*. Kraków: Znak 1998.
- L a u r e n t i n R.: *Prawdziwe życie Jezusa Chrystusa*. Tłum. T. Jania. Kraków: Wydawnictwo M 1999.
- L e d w o Ń I. S.: Krzyż. Historyczność. W: *Leksykon teologii fundamentalnej*. Red. M. Rusecki (red. naczelny), K. Kaucha, I. S. Ledwoń, J. Mastej. Kraków-Lublin: Wydawnictwo M 2002 s. 700-708.
- M a s t e j J., R u s e c k i M.: Zmartwychwstanie. W: *Leksykon teologii fundamentalnej*. Red. M. Rusecki (red. naczelny), K. Kaucha, I. S. Ledwoń, J. Mastej. Kraków-Lublin: Wydawnictwo M 2002 s. 1367-1375.
- M a s t e j J.: Paschalny wymiar cudów Jezusa. „*Roczniki Teologiczne*” 55: 2008 z. 9 s. 35-51.
- M a s t e j J.: Rezurekcyjny charakter posłannictwa Jezusa Chrystusa. „*Roczniki Teologiczne*” 54:2007 z. 9 s. 61-78.
- M i c h e l O.: *mimnoskomai*. W: *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. Red. G. Kittel, G. Friedrich. T. 5. Stuttgart 1954 s. 678-687.
- M o l l a C. F.: *Le Quatrième Evangile*. Genève: Éditions Labor et fides 1977.
- M ü l l e r G. L.: *Podręcznik teologii dogmatycznej. Chrystologia – nauka o Jezusie Chrystusie*. Kraków: WAM 1998.
- N a p i ó r k o w s k i A.: *Bosko-ludzka wspólnota. Podstawy katolickiej eklezjologii integralnej*. Kraków: WAM 2010.

- N a p i ó r k o w s k i A.: Jezus Chrystus objawiony i objawiający. Chrystologia fundamentalna. Kraków: WAM 2008.
- N a p i ó r k o w s k i A.: Krzyż. Staurologiczna świadomość Jezusa. W: Leksykon teologii fundamentalnej. Red. M. Rusecki (red. naczelny), K. Kaucha, I. S. Ledwoń, J. Mastej. Kraków–Lublin: Wydawnictwo M 2002 s. 711-715.
- R u s e c k i M., M a s t e j J.: Uzasadnianie w teologii fundamentalnej. „Roczniki Teologiczne” 57:2010 z. 9 s. 61-80.
- R u s e c k i M.: Pan zmartwychwstał i żyje. Zarys teologii rezurekcyjnej. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 2006.
- R u s e c k i M.: Pusty grób i chrystofanie znakami zmartwychwstania. Aspekt metodologiczny. „Resovia Sacra” 6:1999 s. 27-37.
- R u s e c k i M.: Traktat o Objawieniu. Kraków: Wydawnictwo Księży Sercanów 2007.
- S c h n e l l e U.: Die Tempelreinigung und die christologie des Johannesevangeliums. „New Testament Studies” 42:1996 s. 359-373.
- S e w e r y n i a k H.: Apologia pokolenia JP II. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy 2006.
- S e w e r y n i a k H.: Świadectwo i sens. Teologia fundamentalna. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy 2001.
- S e w e r y n i a k H.: Tajemnica Jezusa. Warszawa: Biblioteka „Więzi” 2001.
- T h a y e r J. H.: *oun*. W: Thayer’s Greek Lexicon. W: BibleWorks 6.
- W a l d e n f e l s H.: O Bogu, Jezusie Chrystusie i Kościele dzisiaj. Teologia fundamentalna w kontekście czasów obecnych. Katowice: Księgarnia św. Jacka 1993.
- W e a v e r M. J.: Introduction to Christianity. Belmont, CA: Wadsworth Publishing Co 1990.
- W i t c z y k H.: Hermeneutyka biblijna. W: Leksykon teologii fundamentalnej. Red. M. Rusecki (red. naczelny), K. Kaucha, I. S. Ledwoń, J. Mastej. Kraków–Lublin: Wydawnictwo M 2002 s. 462-467.
- W i t c z y k H.: Paraklet Duchem Nowego Przymierza (J 14, 15-17). „Roczniki Teologiczne” 46:1999 z. 1 s. 77-91.

THE RESURRECTION AS A HERMENEUTICAL KEY IN REINTERPRETATION JESUS CHRIST’S WORDS AND ACTS

S u m m a r y

The article is an attempt to analyse the influence of Christ’s resurrection for the reinterpretation of his activity by his disciples. In the first two sections biblical scenes are examined which demonstrate the initial misunderstanding of Jesus’ activity by his disciples and its reinterpretation after the resurrection. The third point focuses on the analysis of the verb “to remind” (gr. *mimnoskomai*), including its context. It demonstrates that this word does not only mean “recall the memory” of certain words and events, but their reinterpretation. The fourth point focuses on the role of the Paraclete, who helped (and even was necessary to) the disciples to make this reinterpretation of Jesus’ words and deeds, which initially they did not understand. At the end it has been noted that this after-resurrection reflection should be seen as an argument for the reality of Jesus Christ’s resurrection. The metamorphosis that has taken place not only in the thinking, but also in the behaviour of the disciples, shows how powerful this event was for them.

Słowa kluczowe: zmartwychwstanie, refleksja popaschalna, reлектura, przypomnienie.

Key words: Resurrection, after-paschal reflection, reinterpretation, reminding.